

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

НОВА ДОБА

9 кл.

пам'ятник Лесі Українки в Торонто – робота Михайла Черешньовського

МАРКО ВОВЧОК (1834-1907)

- Справжнє ім'я Марко Вовчок було Марія Маркович. Вона народилася в Московщині, але пізніше жила в Україні, одружилася з українцем і захоплювалася українською мовою та звичаями. Тарас Шевченко називав її своєю донею.

Марко Вовчок

- Вона писала оповідання про життя кріпаків, історичні оповідання про козаків і оповідання для дітей. Інститутка – це одно з найбільше знаних оповідань, які написала Марко Вовчок про дівчину-кріпачку.
- Її оповідання **Маруся** є дуже популярне. Це оповідання описує часи гетьмана Дорошенка, який старався з'єднати Лівобережну й Правобережну Україну. Це оповідання описує українську дівчину, яка хотіла допомогти Україні і віддала своє життя за волю свого народу. Оповідання **Маруся** є перекладене на французьку мову і його вживають як лектуру в школі. Маруся хотіла допомогти козакові дістатися до гетьмана Дорошенка. Спочатку вона везла його у возі зі сіном, а потім стала його проводирем (guide), коли він перебрався як кобзар, щоб дістатися до гетьмана. Її вбила ворожа куля.

ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ (1834-1888)

Юрій Федькович відіграв на Буковині цю саму роль, що Котляревський на східних землях України, а Маркіян Шашкевич в Галичині.

Юрій Федькович перший почав писати українською мовою на Буковині і тим розпочав літературне й національне відродження на Буковині. В цьому його найбільша заслуга. Творчість Федьковича мала вплив на інших письменників, які жили на Буковині. Вони також писали свої твори українською мовою.

- Федькович народився на Буковині в 19-ому столітті. Перші вірші він писав німецькою мовою, бо Буковина належала до Австро-Угорщини й офіційна мова була німецька. **Федькович служив 10 років у війську і брав участь у війні. Він написав багато віршів про життя вояків. Ці вірші переважно трагічні та описують тяжке життя вояків і велику тугу (homesickness) вояків за родиною.** Наприклад у вірші **Дезертир** Федькович пише, як вояк читає листа, який написала мама. Вона пише, як їй самій тяжко, бо навіть немає кому дров нарубати (cut wood), щоб запалити в хаті. Він втікає з війська, щоб допомогти мамі, хоч за це його чекає смерть. Федькович пише також про те, що вояки ніколи не знають, коли і де вони помруть.

монета (coin) з портретом Юрія Федьковича

- **Федькович написав поему *Довбуш*, де він описує життя і смерть Довбуша. Довбуш це український Робін Гуд. Він жив у Карпатах, забирав майно від панів і помагав бідним.**
- **Федькович писав також оповідання про гуцулів, переважно про трагічну любов. В цих оповіданнях він описував красу Карпат на Буковині. Ці оповідання є написані в романтичному дусі.**

1. Хто був Юрій Федькович? Коли і де він жив?
2. Якою мовою почав писати свої вірші? Чому?
3. В якому дусі писав Федькович свої оповідання?
4. Яка є головна тема його віршів?
5. На кого мала вплив його творчість?
6. В чому найбільша заслуга Юрія Федьковича?

ВАЛУЇВСЬКИЙ (1863 р.) і ЕМСЬКИЙ УКАЗИ (1876 р.)

- В той час Україна була поділена на дві частини. До Австро-Угорщини належали західні землі України (Галичина, Закарпаття і Буковина), а більшість земель України належали до Росії. Під владою Австрії українці мали більше свободи (freedom), як українці, що жили під владою Росії. В другій половині 19-го століття, **московський уряд видав Валуйський і Емський укази, які забороняли друкувати книжки українською мовою. Заборонено також українські школи й вистави (theatrical presentations).** Довгі роки в Україні не було українських шкіл, українських книжок і не вільно було вживати українську мову. **Московський уряд хотів знищити українську мову й культуру, а людей змосковщити.**
- Українські письменники зі східних земель України почали друкувати свої твори в Галичині, яка належала до Австро-Угорщини. Після того **Львів став центром українського життя.**

катедра (церква) св. Юра у Львові

- У Львові засновано також Наукове Товариство ім. Шевченка (НТШ). Головою НТШ став знаний український історик **Михайло Грушевський**. Пізніше більшовики ліквідували НТШ і НТШ існувало тільки на еміграції (в діаспорі), напр. в Франції й США. Після проголошення незалежності України в 1991-ому році, НТШ знову відновили в Україні, з центром у Львові.

1. Коли появилася Валуївський/Емський укази? Хто їх видав і що вони забороняли?
2. Яка частина України стала центром культурного життя в Україні?
3. Яке товариство було зорганізовано у Львові?
4. Хто став його головою?
4. Хто друкував свої твори в Галичині? Чому?

РЕАЛІЗМ

- В другій половині 19-го століття в Європі почалися зміни в літературі. На місце романтизму (буйна таємна природа, сни (dreams), чари (witchcraft), народні вірування, фантазія, захоплення (enthusiasm) фолкльором і народною творчістю) прийшов **реалізм**. Письменники, які писали в дусі реалізму, думали, що треба точно обсервувати життя і все навколо та точно все описувати.
- При кінці 19-го століття в Україні писали в дусі реалізму такі письменники, як **Іван Нечуй-Левицький і Панас Мирний**, а драми писали **Михайло Старицький, Марко Кропивницький і Іван Тобілевич (Карпенко-Карий)**. Іван Нечуй-Левицький написав декілька повістей (novels), між ними повість **Микола Джеря**, яка описує тяжку долю людей в часи кріпаччини і зараз після кріпаччини. Іван Нечуй-Левицький описував різні аспекти життя українців того часу. У своїх повістях й оповіданнях Панас Мирний описував соціальну несправедливість і конфлікти між панамі і кріпаками.

1. Що таке реалізм в літературі? На зміну чого прийшов реалізм?
2. Які українські письменники писали в реалістичному дусі?

ІВАН ФРАНКО (1856-1916)

Іван Франко - це один з найбільших українських письменників. Він збагатив українську літературу і науку.

- Іван Франко народився 1856-го року в Галичині, в селі Нагуєвичі недалеко міста Борислав, де в той час видобували нафту. Його батько був коваль (blacksmith) і малим хлопцем Франко перебував у батьковій кузні (smith shop). Там він слухав різні цікаві розмови і приглядався, як працює батько. Ще малою дитиною він навчився шанувати працю і все своє життя був дуже працьовитий. Пізніше він описав ці переживання в оповіданні **У кузні**. Його батько помер, коли Франко мав вісім років, а мама, коли йому було 16 років.

Іван Франко

- Іван Франко мав дуже добру пам'ять, дуже любив учитися і завжди був один з найкращих учнів. Він дуже любив читати і коли дістав **Кобзар**, то вивчив його напам'ять. **Вже в гімназії (high school) почав записувати народні пісні і казки, а також почав писати власні твори, прозою і віршем.**
- **Франко був ув'язнений за свої політичні переконання і через це йому не дозволили стати професором української мови й літератури на університеті у Львові, хоч він закінчив університет, дістав докторат та був знаним письменником.**
- **Іван Франко написав дуже багато і його творчість є дуже різноманітна. Він був журналістом і редактором часописів (newspaper editor) і літературних журналів. Писав поезії, оповідання, повісті (novels), драми (plays), наукові**

студії, а також зробив багато перекладів визначних творів світової літератури, з грецької, латинської, німецької, французької і російської мови.

ПОЕЗІЯ ФРАНКА – Іван Франко написав багато віршованих творів і як поет займає визначне місце в українській літературі. Найбільше знані його поеми це:

- **Каменярі** – каменярі лупають скалу і будують дорогу, щоб їхнім дітям і родині і наступним поколінням було краще жити. Вони це роблять добровільно, хоч це дуже важка праця і ніхто її не оцінює (no one values it). **Каменярі** символізують тих людей, які працюють для своєї громади і свого народу.

пам'ятник у формі Каменяря на могилі (grave) Івана Франка

- **Панські жарти** – це довга поема в якій Франко описує часи панщини в Галичині, а також перший Великдень на волі, коли скасували (abolished) панщину (в Галичині панщину скасували в 1848-му році). У цій поемі Франко описує, як пан знущається над українськими селянами і на Різдво, у великі сніги, посилає їх у ліс, щоб рубати ліс. Разом з ними висилає і старенького священика, який хотів оборонити селян перед паном. В кінці поеми є опис першого Великодня на волі і опис того, як люди раділи, що вони стали вільні.

- **Зів'яле листя** – це є збірка ліричних віршів, з яких деякі написані у формі народних пісень, **на тему нещасливого кохання**. До найкращих віршів у цій збірці належить вірш у якому герой поеми прощається перед смертю зі своєю матір'ю.
- **Іван Вишенський** – Іван Вишенський це **справжня історична особа**. Він жив при кінці 16-го і на початку 17-го століття. Він жив у монастирі в Греції і звідтам писав листи в Україну в обороні православної віри, після того, як деякі українські єпископи заключили Берестейську унію з Римом у 1596-му році. У поемі **Іван Вишенський**, Франко описує, як Вишенський живе в печері, щоб там на самоті, у молитві, провести решту свого життя. Післанці (messengers) з України приносять йому листа і просять, щоб він повернувся в Україну, бо їм треба провідника (leader), щоб боронити нарід. Вишенський вагається і не знає, як рішити, але коли приходять післанці по відповідь на другий день, він не відповідає їм. Тільки коли барка (човен) відпливає, Вишенський хоче чудом дістатися до човна. Він виходить з печери і паде в море. Вишенський врешті зрозумів, **що найбільша заповідь Христа є любити ближніх і помагати другим; добро народу мусить бути вище від особистого щастя.**

монастир на горі Атос у Греції де жив Іван Вишенський

- **Мойсей** – поема **Мойсей** складається з двох частин. Перша частина є коротка і називається Пролог. У Пролозі Франко говорить до українського народу. Він запитує себе чи Україна завжди буде поневолена, чи надармо

українці боролися і віддавали своє життя за Україну і відповідає, що **він вірить у силу духа українського народу. Він вірить, що прийде час коли український народ буде вільним і буде господарем на своїй землі. Друга частина поеми розповідає про Мойсея**, який веде ізраїльтян з неволі в Єгипті до їхньої батьківщини в Палестині. Вже сорок років блукають вони в пустині (desert) і врешті наближаються до Палестини. Та народ не хоче вже слухати Мойсея. Люди проганяють Мойсея з табору. Мойсей і сам починає сумніватися (have doubts) і тому помирає не дійшовши до Палестини. Та приходить новий провідник і провадить народ до їхньої батьківщини.

Мойсей і горючий кущ

Поема **Мойсей** має алегоричний характер, то значить, що **Франко пише про Мойсея і ізраїльтян, але він справді думає про Україну. Це ми бачимо у першій частині поеми – Пролог. Ми називаємо Франка нашим Мойсеєм. Як дуже любить Франко свій нарід бачимо у поемі **Мойсей**, коли Франко так говорить устами Мойсея до свого народу:**

...Якби ти знав, як люблю я тебе,
Як люблю невимовно!
Ти мій рід, ти дитина моя

Ти вся честь моя слава,
В тобі дух мій, майбуттє моє,
І краса, і держава.

ПРОЗОВІ ТВОРИ – Іван Франко написав багато творів віршем і багато творів прозою. Він писав оповідання, наприклад Бориславські оповідання, повісті, напр. Захар Беркут і Борислав сміється, драми, напр. Украдене щастя. Він писав також наукові статті (articles) з ділянки літератури, напр. Про давню добу в українській літературі, про народні пісні, про Івана Вишенського.

- **Борислав** сміється має таку саму тему як і **Бориславські оповідання**. В них **Франко** описує, як **чужі промисловці** (businessmen) **видобувають нафту** в місті **Борислав** і як вони **використовують** (take advantage of) **українських робітників**.
- **Захар Беркут** - це **найбільше знана повість Івана Франка**. Франко пише, як **татари 1241-го року** зайшли аж у **Карпати** після того, як вони **знищили Київ**. Татари хотіли **перейти Карпати** і йти **далше в Європу**. Подія відбувається в **Тухлі в Карпатах**. **Головні особи є Захар Беркут** – найстарший чоловік, якого всі дуже шанують, **Максим** – син Захара Беркута, **Тугар Вовк** – боярин і **зрадник** (traitor), який **помагає татарам** і його донька **Мирослава**, яка **любить Максима** і **хоче йому допомогти у боротьбі проти татар**. Хоч **татари є багато сильніші, тухольці їх перемагають** і **татари топляться** (drown) у долині між горами, де **тухольці напустили води**. **Символ тухольців це ланцюг** (chain), який **символізує силу громади**.

Головна ідея – ворог не страшний, якщо громада працює разом.

ТВОРИ ДЛЯ ДІТЕЙ – Франко писав також поеми й оповідання для дітей. Найбільше популярна поема для дітей є **Лис Микита** про різні пригоди хитрого лиса. Найбільше знані оповідання для дітей є **Коли ще звірі говорили**.

ЗНАЧЕННЯ ФРАНКА - **Іван Франко збагатив українську літературу багатьма творами**. Він був дуже **працьовитий** і у своїх творах **закликає нас працювати для добра свого народу**. Його **життям і працею завжди керувала любов до України й українського народу**. Він **старався провадити свій нарід до волі і кращого життя** і тому ми **називаємо Франка Каменярем і Мойсеєм українського народу**.

1. Коли і де народився Іван Франко? Де похований?
2. Хто був його батько? Яке оповідання написав він про своє дитинство?
3. Якого роду твори писав Франко? Які є найбільше важливі твори Франка?
4. Кого символізують **Каменярі** і що розповідається в цьому вірші?
5. **Зів'яле листя** – це збірка віршів на яку тему?

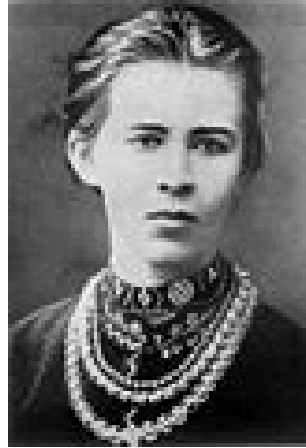
6. Які часи описує поема **Панські жарти**? Хто старався боронити селян перед паном? Коли знесено панщину в Галичині? Яке було перше свято на волі?
7. **Іван Вишенський** - Коли він жив? Чому прийшли до нього послы з України і що зробив Вишенський? Чим закінчується поема? Яка є головна думка поеми?
8. **Мойсей** – з кількох частин складається Мойсей? Про кого пише Франко у Пролозі і у що він вірить? Звідки і де веде Мойсей свій нарід і як довго вони в пустині? Чому люди проганяють Мойсея? Чому ми називаємо Франка Мойсеєм?
9. **Захар Беркут** – де і коли відбувається подія? Хто нападав тоді на Україну? Які є головні особи? Хто був Захар Беркут? Як урятували тухольці свою оселю і знищили татар? Що було їхнім символом? Що сталося з головними особами? Яка є головна думка повісти Захар Беркут?
10. Що написав Франко для дітей?

Тарас Шевченко, Маркіян Шашкевич, Іван Франко

- Народився на Київщині_____
- Був священиком_____
- Був 10 років на засланні_____
- Був сином коваля_____
- Його називають Мойсеєм українського народу_____
- Зорганізував Руську трійцю_____
- Почав перший писати українською мовою в Галичині_____
- Помер у дуже молодому віці_____
- Помер на чужині (у Петербурзі)_____
- Почав свою творчість баладами_____
- Робив переклади Євангелії_____
- Писав вірші й оповідання для дітей_____
- Писав багато про козацькі часи_____
- Написав Русалка Дністрова_____
- Написав повість про напади татар на Україну в 1241 році_____
- Книжка, де зібрані його твори називається Кобзар_____

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

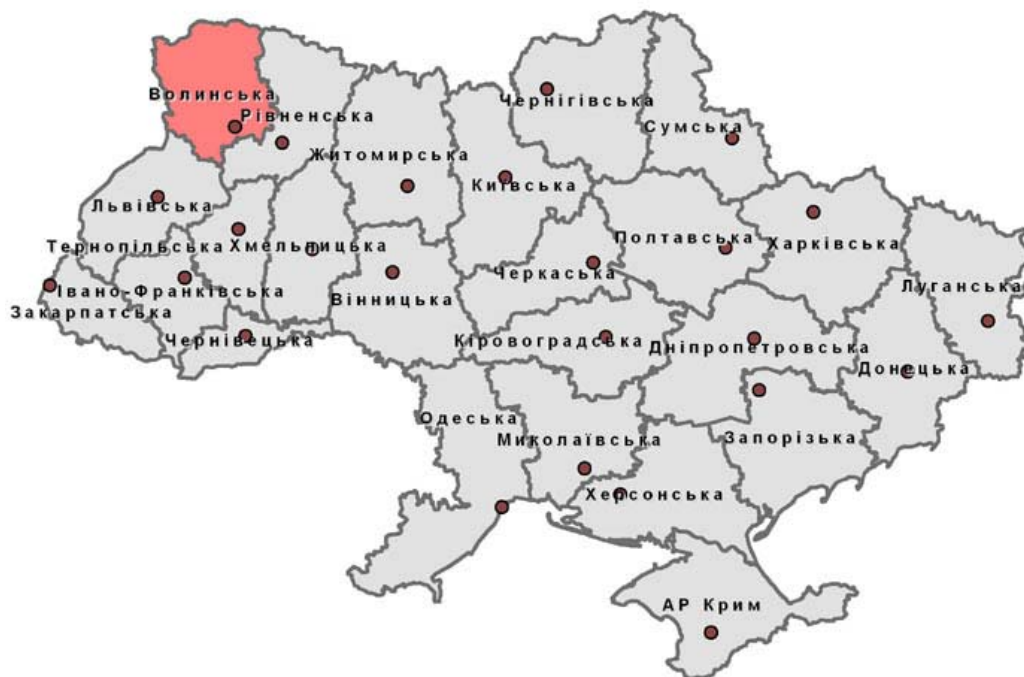
Леся Українка – це визначна українська письменниця. Вся її творчість тісно пов'язана з життям українського народу. Справжнє її ім'я Лариса Косач-Квітка. Народилася на Волині 1871 р. (10 р. по смерті Шевченка). Померла на Кавказі 1913 р. (мала 42 роки). Похована в Києві.

Леся Українка

ВПЛИВ НА ЇЇ ТВОРЧІСТЬ - три чинники мали великий вплив на її творчість:

1. **Оточення в якому вона жила** змалку – це був перший чинник. Її батько Петро Косач був відомий український діяч, а **мама** Ольга Косач була відома українська **письменниця**, яка писала під псевдонімом Олена Пчілка. Вона мала великий вплив на Лесю. Навчила її любити рідну мову, пісню і нарід. В той час всі старалися говорити російською, або польською мовою, бо українську мову вважали “селянською“. Олена Пчілка сама вчила своїх дітей української мови й українських звичаїв. Також Леся змалку бавилася зі сільськими дітьми, слухала народні казки і пісні і записувала їх.
2. **Природа** – це був другий чинник, який мав вплив на її творчість. Леся виросла серед чудових лісів та озер **на Волині**. В неї зродилась велика любов до природи. Цю любов Лесі Українки бачимо в її поезії, особливо в творі **Лісова пісня**.

3. Хвороба – це був третій чинник. Хвороба надає творам Лесі Українки серйозний характер.

- Леся захворіла на туберкульозу костей коли ще не мала 12 років. Хвороба перше атакувала руку, а потім перейшла на ноги і легені. Ціле життя терпіла Леся на цю хворобу, переходила тяжкі операції, мусіла часто виїжджати до різних країн, щоб лікуватися. Вона не могла грати на фортепіано, хоч мала великий талант до музики.
- Хвороба заставляла її часто перебувати на самоті, роздумувати над проблемами життя та шукати на них відповіді у власних переживаннях і у творах світової літератури. Свою хворобу переносила Леся з великою терпеливістю, не нарікала, а продовжувала вчитися й писати. Іван Франко писав про Лесю Українку ось так: “Ця хвора, слабосила дівчина – трохи чи не єдиний мужчина на всю соборну Україну.”

ТВОРЧІСТЬ – Леся почала писати, коли мала лише дев’ять років. Написала свій перший вірш **Надія** під впливом жалю і туги, коли російська царська влада вивезла на Сибір її тету за її літературну й громадську працю. Коли Леся мала 12 років вийшов друком її вірш **Конвалія**. Це був перший вірш, який вона підписала

псевдонімом Леся Українка. **Твори Лесі Українки ділимо на вірші, поеми (довгі вірші) і драми.**

Вірші – ділимо на особисті й громадські

- **особисті вірші**, в яких вона пише про себе, про свою хворобу і самоту, мають сумовитий характер. Найбільше знаним віршем особистої лірики Лесі є вірш **Давня весна**. (Надворі весна і все ожило. Тільки Леся лежить хвора і самотня. Але вона радіє й тим, що бачить весну крізь вікно).
- **Громадські вірші** – характер цих віршів є цілком інший, як характер її особистих віршів. Вона пише про український нарід і закликає його до боротьби. Її громадські вірші є повні сили й віри в кращу майбутність свого народу. Прикладом її громадських віршів і її сильної волі й охоти працювати для свого народу є її вірш **Contra spem spero** (Гетьте думи), що закінчується такими словами:

Так! Я буду крізь сльози сміятись,	Без надії таки сподіватись,
Серед лиха співати пісні,	Буду жити! Геть, думи сумні!

Поеми – до них належать **Русалка** про дівчину, яка втопилася через нещасливе кохання (любов), **Роберт Брюс** - в цій поемі описана боротьба шотландського народу за самостійність. Шість разів Роберт Брюс підіймав повстання проти англійського короля, але тільки за сьомим разом повстання закінчилося успіхом. **Головна ідея поеми є така – при постійних зусиллях (efforts) народ таки здобуває волю.**

Роберт Брюс і його військо

Драми – в останні роки свого життя Леся Українка писала драми. Темі до драм брала вона не тільки з українського життя (**Блакитна троянда, Бояриня, Лісова пісня**), але також зі життя давніх народів – вавилонського, єгипетського, грецького, римського – (**Вавилонський полон, Оргія**); з часів середньовіччя (**Камінний господар**), французької революції (**Три хвилини**), і навіть з життя Північної Америки в 17 столітті (**У пущі**).

- **Одна з найголовніших проблем, які Леся Українка заторкає в своїх творах, це проблема визволення українського народу з московської неволі.** Тому, що за кожним українським словом пильно стежила московська цензура, Леся Українка не могла висловлювати свої думки ясно й одверто. Вона дуже добре знала світову літературу і часто брала теми з історії інших народів. Там шукала умови (conditions), які були подібні до тих серед яких жив тоді український народ. В своїх драмах на тему історії інших народів, Леся Українка шукала відповіді на питання українського національного життя. **Вавилонський полон** – молодий співець закликає невільників спільно боротися за визволення свого народу. В драмі **Оргія** – римляни поневолили Грецію і нищать грецьку культуру. Деякі греки працюють для римлян і збагачують римську культуру, але є й такі, що відмовляються це робити. Під римлянами Леся Українка думає про москалів, а під греками про українців, які мусіли працювати для москалів і збагачувати їхню культуру.
- **Драма Бояриня є взята з історії України в другій половині 17-го ст. (після Переяславського договору) і описує українсько-московські взаємини (relations).** Оксана, донька козака, виходить заміж за Степана. Він служить московському цареві і вона їде з ним у Москву, де чужий світ, чужі люди і чужі звичаї нищать її здоров'я і вона вмирає з туги за Україною. Степан думає, що треба коритися (obey) цареві, то може він тоді буде краще ставитися до українців, але це так не є. **Головна думка – треба всім боротися активно проти ворога. Не треба коритися перед ворогами, бо це не поліпшить долю народу.**
- **Лісова пісня - це найкращий твір Лесі Українки. В цьому творі Леся Українка описує красу природи на Волині і Поліссі та вірування українського народу**

в різні духи природи. Люди вірили, що ці духи жили в лісах (лісовик, мавка), в річках і озерах (водяник, русалки). Дієвими особами Лісової пісні є справжні люди і різні лісові, польові й водяні духи.

- **Найголовніша постать (особа) в драмі Лісова пісня це Мавка, яка є символом краси лісової природи та символом краси в людському житті.**

мавка – лісовий дух дівчини

- **Головна думка – кожна людина любить природу і красу.** Зовнішні обставини не раз нищать в людині цю любов до всього, що є гарне, але людина завжди буде стриміти до краси. Лісову пісню порівнюють з такими світовими творами, як **Midsummer Night's Dream** Шекспіра і **Peer Gynt** Ібсена.

ЗНАЧЕННЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ - Леся Українка залишила по собі багато творів, хоч жила недовго (42 роки) і хворіла на туберкульозу вже від 12 років життя. Вона вивчила 10 мов і дуже добре знала світову літературу. Вона писала вірші, поеми і особливо драми. Її твори мають велику мистецьку вартість. Твори Лесі Українки повні відваги (courage) і віри в кращу долю свого народу. Найбільше знані її драми є Лісова пісня, де є чудові описи природи на Волині та Бояриня, де вона закликає активно боротися з ворогом, а не коритися ворогові. Теми до своїх драм Леся Українка брала часто з історії інших народів, але завжди думала про український нарід і як йому визволитися з неволі.

1. Коли і де народилася і померла Леся Українка? Яке справжнє її ім'я?
2. Які чинники мали вплив на її світогляд і на її творчість?
3. Хто були батьки Лесі Українки? Де жила змалку?
4. Який був перший її вірш і чому вона його написала? Скільки мала тоді років?
5. В якому вірші почала вживати псевдо Леся Українка? Скільки мала тоді років?
6. Яка є головна ідея її творчості?
7. Як ділимо творчість Лесі Українки?
8. Дати приклад і коротку характеристику ліричних віршів
9. Дати приклад і коротку характеристику громадських віршів
10. Дати приклад і короткий зміст однієї поеми
11. Драми:

Лісова пісня – описує природу якої частини України?

- які перекази і вірування описує Леся Українка в Лісовій пісні?
- звідки вона знала ці вірування українських селян?
- подати головну ідею твору
- до якого твору Шекспіра можемо порівняти Лісову пісню?

Бояриня - дати короткий зміст і головну думку твору

- коли це діялось?
- яка була різниця між життям жінок - дівчат в Україні і Московщині?
- чому Оксана не захотіла вертатися в Україну?
- чому вона померла?

12. З життя й історії яких народів брала вона теми до своїх творів?

ЛЕКТУРА (поділити між літературою і українською мовою): **Степовий гість (Маруся)** – Марко Вовчок, **Дезертир** – Юрій Федькович, **Великі роковини, Каменярі, Захар Беркут** (уривок), **Мойсей** (уривок), **Іван Вишенський** (уривок), **Зів'яле листя** (2-3 вірші), **Перший Великдень на волі** (Панські жарти), **Лис Микита** (1-ша пісня) – Іван Франко, **Надія, Давня весна, Гетьте думи** (вірші), **Роберт Брюс, Бояриня** (драма) – Леся Українка